

FORMAREA POPORULUI ROMAN SI AL LIMBII ROMANE

Teorii privind etnogeneza românilor. Studiarea problemei etnogenezei (din greacă, *ethnos* înseamnă "popor", *genesis* - "naștere"), adică a originii oricărui popor, constă în determinarea următoarelor aspecte: când, unde, din ce părți componente și în ce condiții s-a format comunitatea etnică respectivă. Aceste cerințe se referă și la problema originii neamului românesc.

Etnogeneza românilor este una din cele mai importante probleme ale istoriei noastre naționale. Ea a atras nu numai atenția istoricilor români ci și străini. De multe ori, însă, concluziile istoricilor, mai cu seamă ale celor străini erau dictate de anumite interese geopolitice. În acest caz credem oportun să ne referim succint la cele mai importante teorii ale etnogenezei românilor, expuse în literatura istorică.

În operele autorilor medievali, începând cu cei bizantini (Kekaumenos, sec. XI; Kinnamos, sec. XII) se constata că românii, numiți de ei *vlahi*, sunt coloniști romani aduși de Traian din Italia. Cronicarii medievali maghiari constatau, că vlahii erau "pastorii romanilor", că ei locuiau în Panonia până la venirea hunilor (sec. V).

Umaniștii italieni din secolul al XV-lea (Enea Silvio Piccolomini, viitorul papă Pius al II-lea ș.a.) de asemenea erau de părere că românii "sunt de neam italic". Cronicarii și savanții români din secolele XVII-XVIII (Gh. Ureche, M. Costin, Const. Canta-cuzino, D. Cantemir, reprezentanții Școlii Ardelene - Petru Maior, Samuil Micu, Gh. Șincai) au demonstrat originea comună a românilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova din "vechii romani", care au locuit în Dacia. Dimitrie Cantemir a menționat și aportul dacilor la formarea poporului român. Reprezentanții Școlii Ardelene considerau, însă fără temei, că dacii au fost exterminați în timpul războaielor cu romanii. Cercetările ulterioare ale istoricilor

au combătut această afirmație. Tot nefondate sunt și teoriile cum că românii s-au format numai pe suportul dacic, fără o contribuție substanțială a romanilor.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în condițiile expansiunii Imperiului habsburgic în Principatele Române, unii istorici germani (Fr.Sulzer, I.Eder) scriau că românii s-au format ca popor la sud de Dunăre și au revenit la nordul ei în secolul al XII-lea. Această idee este reluată în 1871 de istoricul și filologul german Robert Rosler în lucrarea "Studii asupra românilor". Lucrarea lui a apărut în condițiile creșterii mișcării de emancipare a românilor din Transilvania, care evocau dreptul istoric asupra spațiului locuit de ei din vremuri străvechi.

R.Rosler a încercat să argumenteze ideea originii balcanice a românilor, care numai în secolul al XII-lea au emigrat la nord de Dunăre, adică atunci, când pe pământurile Transilvaniei locuiau deja ungurii, sașii și secuii. Prin aceasta se nega dreptul istoric al românilor asupra pământurilor unde ei locuiau.

Argumentele lui Rosler erau următoarele:

- dacii au fost nimiciți în războaiele cu romanii;
- dacii nu au putut fi romanizați în doar 165 de ani (timpul stăpânirii romane în Dacia);
- provincia Dacia a fost părăsită în întregime de populație la 275;
- limba română nu conține cuvinte germanice vechi, deși pe teritoriul Daciei a staționat tribul germanic al goșilor;
- există cuvinte asemănătoare în limba română și albaneză, dovadă a convețuirii lor la sud de Dunăre;
- nu există izvoare care să ateste prezența românilor la nordul Dunării înainte de secolul al XIII-lea;
- dialectul daco-român cel de la nord de Dunăre se aseamănă cu dialectul macedono-român de la sud de Dunăre;
- prezența influenței sud-slave asupra Bisericii românilor;
- românii erau păstori nomazi.

Falsitatea "teoriei roliene" a fost amplu demonstrată de istorici străini și români, chiar în perioada când ea a apărut (I.Lung, B.P.Hașdeu, A.Xenopol, D.Onciul, N.Iorga ș.a.). Argumentele lor sunt următoarele:

- prezența geto-dacilor este atestată de numeroase dovezi a continuității lor după cucerirea romană (vezi capitolul 4);

- romanizarea dacilor nu s-a făcut doar în cei 165 de ani a stăpânirii romane la nordul Dunării, ci ea a fost atunci cea mai intensă, desfășurându-se atât înainte de cucerirea romană cât și după evacuarea Daciei de către administrația romană (vezi capitolul 4);

- continuitatea daco-romanilor este dovedită de numeroase descoperiri arheologice, date lingvistice, mărturii epigrafice etc.;

- lipsa totală a elementelor lingvistice germane în limba română a fost combătută de numeroase studii ale lingviștilor români;

- cuvintele comune din limba română și albaneză sunt provenite din moștenirea traco-ilirică comună (cu rădăcini în limba indoeuropeană);

- numeroase izvoare scrise atestă prezența românilor la nordul Dunării înainte de secolul al XIII-lea;

- cele două dialecte (daco-român și macedono-român) fac parte din limba română comună (sau protoromână), care s-a format pe întreg spațiul Carpat-Danubiano-Balcanic;

- influența sud slavă asupra Bisericii române nu neagă, ci confirmă prezența românilor la nordul Dunării, fără de care ortodoxismul nu s-ar fi răspândit aici;

- păstoritul transhumant (sezonier) și nu nomad era una din ocupațiile românilor din zonele montane. Ocupația lor de bază era agricultura îmbinată cu creșterea animalelor în așezări sedentare.

Nici un izvor istoric nu atestă, însă, în decursul epocii medievale o imigrare în masă a românilor de la sud la nord de Dunăre, ci dimpotrivă, treceri permanente ale românilor transilvăneni la sud și est de Carpați, inclusiv peste Dunăre.

De asemenea este lipsită de temei științific opinia expusă de unii istorici sovietici cum că pe baza populației romanizate, în urma contactelor ei cu slavii, s-

au format două popoare separate: munteni, datorită contactelor cu slavii de sud, și moldovenii - cu slavii de răsărit. Această pretinsă divizare etnică ar fi servit drept bază pentru constituirea a două limbi separate: română și moldovenească.

Susținute în scopuri politice, aceste viziuni nu-și găsesc o argumentare științifică în izvoarele istorice, care îi divizează pe români după provincii istorice (moldoveni, munteni, bucovineni, olteni etc.), și nu după apartenența lor la diferite etnii. Dimpotrivă, izvoarele demonstrează că indiferent de denumirea locală ei toți formează un neam - neamul românesc. Izvoarele istorice nu confirmă o diferențiere strictă a influenței slave în Moldova și Țara Românească, precum nici rolul ei determinant. Cât privește limba, nici o școală științifică lingvistică nu recunoaște existența a unei limbi literare moldovenești deosebită de cea română. Totodată, nimeni nu neagă prezența unui grai moldovenesc, de rând cu alte graiuri românești (muntenesc, oltenesc, ardelenesc etc.) în spațiul locuit de români.

Componentele principale ale etnogenezei românilor, în procesul de constituire a poporului român pot fi evidențiate componentele lui fundamentale. Cel mai vechi component (numit și substrat) îl prezintă traccii de nord, sau geto-dacii. Această ramură a marelui neam al tracilor, aflată timp îndelungat în contact cu civilizația antică (la început greacă, apoi romană), a creat o cultură originală, care a atins un înalt nivel de dezvoltare. Aceasta le-a permis geto-dacilor să creeze statul lor propriu.

Al doilea component fundamental în etnogeneza românilor este elementul roman (sau stratul roman). Acest strat s-a suprapus celui geto-dac: la început, până la cucerirea Daciei de către Imperiul Roman (anul 106 d.Chr.) - numai în aspect economic și cultural, iar după aceasta - s-a produs o sinteză etno-culturală daco-română. Datorită prezenței parțiale la nord de Dunăre și influenței centrelor romane de la sud de Dunăre aprofundarea acestei sinteze a continuat și după anul părăsire! Daciei de către legiunile romane (271-275). Ca urmare, a continuat romanizarea dacilor liberi și statornicirea în spațiul vechii Dacii a unei populații latinofone. Acest proces s-a desăvârșit către secolul al VI-lea, având drept rezultat formarea unei etnii și a unei limbi romanice la nord și sud de Dunăre: protoromânii

(sau est-romanicii) cu o limbă comună (protoromână). Populația est-romanică a înfruntat valurile migrato-rilor - a goșilor, apoi a hunilor. Arheologii au constatat răspândirea în secolele IV-VI (după încetarea stăpânirii hunilor) în spațiul Carpato-Danubian a unei culturi materiale (numite cultura Brateiu) - în Transilvania, cu corespundere în Muntenia -Ipotesti, Căndești-Ciurel, și în Moldova - Costișa-Botoșana-Hansca), care aparține unei populații băștinașe sedentare de agricultori și crescători de animale. Au fost descoperite obiecte de import romano-bizantine, tiparnițe de turnat cruci.

Peste această populație protoromână, care ducea o modestă viață agrară în obști sătești, s-au revărsat în secolele VI-VII triburile slave, care au migrat pe valea Tisei și în Moldova. Triburile slave au rupt în anul 602 granița bizantină (limesul) de la Dunăre și s-au revărsat în întreaga Peninsulă Balcanică până în Grecia. Acest eveni-ment a avut repercursiuni serioase pentru unitatea daco-romanică sau est-romanică).

Ca urmare, populația protoromână de peste Dunăre s-a slavizat cu timpul, ori s-a retras spre sud în munți, dând naștere grupurilor etnice ale macedono-românilor, istro-românilor ș.a.

În altă direcție s-au dezvoltat relațiile populației est-romanice de la nordul Dunării cu slavii. Aici populația autohtonă era superioară numeric slavilor, ceea ce a dus cu timpul la asimilarea lor.

Slavii au influențat într-o anumită măsură etnogeneza românilor, alcătuind adstratul (sau suprastratul) procesului de desăvârșire în constituirea neamului românesc (secolele VI-IX). Slavii, fiind agricultori și crescători ^de animale sedentari, au conviețuit mai îndelungat cu autohtonii, lăsând în limba română cuvinte de origine slavă (plug, prieten, drag, iubire etc.), care denotă multiple contacte umane. Rolul slavilor în etnogeneza românilor este asemănător cu cel al germanicilor în constituirea popoarelor vest — romanice (francezilor, italienilor, spaniolilor, portughezilor).

Formarea limbii române. Formarea limbii române a parcurs aceleași etape ca și formarea poporului român. O primă etapă a formării limbii române o

constituie procesul de romanizare a geto-dacilor. Ca urmare, aceștia au preluat treptat limba latină vorbită (sau vulgară), în perioada de până în secolul al VI-lea se generalizează pe întreg spațiul istoric al Daciei și Moesiei o limbă romanică unitară, numită de filologi limba protoromână comună. Din limba geto-dacilor după diferite opinii s-au păstrat în cea română 170-180 de cuvinte.

Sub impactul migrației slavilor romanitatea nord și sud-dunăreană este divizată, iar din limba protoromână comună, care avea un caracter în linii generale de o limbă încheagată, se formează dialectul daco-român (nord-dunărean) și dialectele sud-dunărene (aromân sau macedo-român, megleno-român și istro-român). Acest proces, care se desfășoară în secolele VII-IX, a cunoscut influența limbii slave. Influența slavă n-a schimbat caracterul latin al limbii române, exercitându-se prin îmbogățirea ei cu circa 20% de cuvinte de origine slavă. Stratul lingvistic latin, cel mai important, cuprinde circa 60% din vocabularul limbii române.

Mențiuni în sursele externe despre români, în izvoarele străine medievale timpurii români sunt denumiți *vlahi*, *valah*, *volohi*, *blahii* etc. Acestea sunt variante ale unei denumiri, care inițial desemna un trib celt, apoi a fost dată de vechii germani romanilor și galilor romanizați; pe urmă din lumea germană acest termen a trecut în cea slavă și bizantină. Slavii de sud și bizantinii îi numeau pe români-*vlahi*, slavii de răsărit - *volohi*, ungurii le ziceau *olahi*, care era derivat de la "oslasz" -denumire dată de ei italienilor. Români de la bun început s-au numit *romani*, denumire care a evoluat în *rumâni*, apoi *români*. Ei și-au păstrat permanent conștiința originii lor romane.

Cea mai veche mențiune despre români se întâlnește în "Geografia" savantului armean Moise Chorenati (a doua jum. a sec. al IX-lea) în care se semnalează "țara necunoscută cărei îi zic Balak", (sinonim cu *valach*, *blach*, numire germanică a romanilor), aflată la nord de țara bulgarilor.

Persanul Gardizi (în "Podoaba istoriilor", secolul al XI-lea) plasează între bulgari, ruși și unguri "un popor din Imperiul Roman", care locuia între Dunăre și "muntele mare".

Cronica veche rusă "Povesti vremennâh let" ("Povestea anilor de demult") menționează pe "volohi" prin anul 898 în legătură cu mișcarea triburilor ungare spre est. În cronică anonimă, scrisă de cronicarul notarului regelui maghiar Bela, numită "Gesta Hungarorum", întocmită în secolul al XII-lea pe baza unor izvoare mai vechi, se povestește despre o populație românească în Transilvania în secolele IX-X. La anul 976 în cronică autorului bizantin Kedrenos sunt menționați vlahii sud-dunăreni.

Recunoașterea de către popoarele vecine a unei comunități etnice românești în spațiul Carpato-Danubian mărturisește că în această perioadă poporul român era deja constituit.